

Peter Seeberg: *Patienten* (1962)

Om illustrationen side 215

Lone Wolf: sfx-Cyborg 1 (2010)

Lone Wolf Kirkegaard er face- og bodyartist med speciale i bl.a. maskering, ansigtsmaling, make up og body paint.

Arbejdsopgaver til "Patienten"

1. Giv en sproglig-stilistisk analyse af novellen.
Analysen skal bl.a. indeholde overvejelser over fortælleforholdene og fortællemåden i novellen.
Diskuter i forlængelse heraf, hvilken effekt valget af jeg-fortæller har for vores opfattelse af teksten.
2. Gør rede for novellens komposition.
Diskuter i forbindelse hermed, hvad der er baggrunden for jeres inddeling af teksten.
Sammenlign jeres inddeling med den inddeling, som Thorkild Borup Jensen giver i den læsning af novellen, der er genoptrykt herunder.
3. Giv en karakteristik af novellens hovedperson.
Overvej bl.a., hvilket livssyn han giver udtryk for, og hvordan forfatterens holdning til ham er.
4. Peter Seeberg har selv udtalt (læsning 4), at "i afslutningen af "Patienten" løses jo identitetsproblemet på... ja, dels ved at være humoristisk, men dels også på en humoristisk og ironisk måde at vise en enorm hengivenhed over for disse nærmeste som bestemmer dig og siger, at sådan er du altså. Og svaret: så lad det være mig".
Diskuter om I er enige i denne læsning af novellen.

Oversigt over læsninger af "Patienten"

Læsning 1 (Thorkild Hansen, 1962): Novellen handler om identitetsproblemer, men dens væsentligste pointe ligger på det sproglige plan

Læsning 2 (Ivan Malinovski, 1963): Det overordnede tema er fremmedgørelse

Læsning 3 (Erik Nielsen, 1969): Der er tale om en ironisk-humoristisk beskrivelse af identitetsproblemet, fortællesituationen er central for forståelsen af teksten

Læsning 4 (Sigurd Enggaard Povlsen, 1979): Peter Seeberg mener selv, at identitetsproblemet løses i novellens slutning

Læsning 5 (Peter Vejrum, 2000): Hovedpersonen kan ikke finde meningen i sit liv

Læsning 6 (Ida Diemar, 2004): Identitet er ikke noget fasttømret begreb, men skabes af sproget

Læsning 7 (Lotte Thyrring Andersen, 2004): Dialogen med et andet menneske er forudsætningen for at etablere en identitet

Arbejdsopgaver til Læsningerne

1. Sammenlign de to anmeldelser (læsning 1 og læsning 2) og diskuter, hvad anmeldernes politiske tilhørsforhold betyder for deres vurdering af novellen og af novellesamlingen i sin helhed
2. Giv med afsæt i læsning 4 en beskrivelse af, hvordan Peter Seeberg selv betragter "Patienten", og hvad der efter hans mening er baggrunden for.
3. Læsningerne afspejler forskellige holdninger til, hvordan novellens slutning skal forstås.
Sammenlign de fortolkninger af slutningen, der kommer til udtryk i læsning 5, læsning 6 og læsning 7 og diskuter, hvor godt de tre læsere efter jeres mening underbygger deres fortolkning.

Supplerende anmeldelser

Henrik Neiiendam: Genkendelsens gys. Anmeldelse af "Eftersøgningen – og andre noveller" (Berlingske Aftenavis, 08-11-1962)

Henrik Neiiendam (1924-1996), cand. mag. i dansk og engelsk, teater- og litteraturanmelder.

Men, alvorligt talt: selv i vort skæve og neurotiske forhold til omverdenen, eksisterer der dog realiteter, som ikke lader sig fornægte. Der er f.eks. den fornemmelse af at være til, som holder selv Samuel Becketts mest reducerede skabninger i gang, og som Peter Seeberg her har gengivet i det uforglemmelige billede af "Patienten", hvis jeg stadig lever, selv om han på hospitalet efterhånden har fået både sine lemmer, indre organer og dertil hjerte og hoved udskiftet.

(...)

Til disse historier gives ingen facitliste med entydige løsninger. Alligevel rummer alle Peter Seebergs sindbilleder hver sit genkendelsens gys – for vi har jo alle vore bløde punkter. Det gælder ikke mindst den mageløse titelnovelle, der næsten u-kafkask viser, hvor svært det er for os at finde sandheden om det hele eller meningen med alt eller forklaringen på det væsentlige, dels fordi målet med vor eftersøgning, dels aldrig er klart defineret, dels fordi du vore motiver til at søge sandheden skifter undervejs.

Vist kan tilværelsen forekomme absurd, fordi de små uvæsentligheder kan komme til at blokere hele vort synsfelt. Men den rummer dog også konstanter og realiteter og love, som ikke lader sig trykke væk med trick. Man kan bygge luftkasteller, men man kan ikke bo i højhuse af luft, sagde jokeren og tog stikket hjem. Så næste gang kan vi måske vente mere om absolutter end om absurditeter.

Emil Frederiksen: Historier om nihilisme. Anmeldelse af Peter Seeberg: "Eftersøgningen og andre noveller" (Berlingske Tidende, 10-11-1962)

Emil Frederiksen (1902-1992), mag. art. i alm. og sml. Litteratur, i en årrække fast litteraturanmelder ved Berlingske Tidende)

To af historierne er eventyragtige satirer over teknikens almagt. "Patienten" handler om en mand, der rammes af en sygdom, så at først arme og ben, siden tarme og andre indvendige dele, til sidst selve hans hoved må fjernes og erstattes – det sidste er transplanteret på ham fra en anden uheldelig, der døde efter naturens orden. Og alle de triumferende operationer har hverken berøvet ham hans "sjæl" eller gjort ham fremmed for hans kone, som elsker ham mere end nogensinde.

"Stilladset" handler om et hus, der bygges på den måde, at alt arbejde udføres som om det skete med materialer, alt gøres aldeles nøjagtigt bare uden sten, uden træ, uden metal osv. – som skrevet står om kejserens nye skræddere, at de klippede i luften med store sakse og kammerherrerne gik og bar på slæbet, som der slet ikke var. Husets beboere tegner forsikring mod at falde ned gennem etagerne og derfor ender historien med, at bygmesteren kan erklære huset for at være usandsynlig solidt. Begge disse eventyr er – ligesom de andre historier, men med simplere satirisk effekt – fortalt uden en mine af morsomhed, den overlades det til læserne selv at producere, når man finder en passende genstand for satiren.

For der ligger nemlig en filosofi bag ved det hele. Man skal tænke sig om med hensyn til meningen. Der skydes ikke på noget særskilt konkret mål. Det er en åndelig tilstand, udbredt i den moderne verden – det er en kultursituation, der sigtes mod.

Det er Nihilismen (med stort N) som paradoksalt fremstilles og dømmes med formummet spot. Uden et ord af moralisering er meningen klart nok vores allesammens dyrkelse af illusioner med samt deres tilbehør af gravalvorligt vrøvl.

Frederik Nielsen: Her er efteråret danske bog. Anmeldelse af "Eftersøgningen og andre noveller" (Aktuelt, 22-11-1962)

Frederik Nielsen (1915-1983), cand. mag., gymnasielærer, professor ved Danmarks Lærerhøjskole, gennem mange år litteraturanmelder ved det socialdemokratiske dagblad Aktuelt.

Referat af novellerne siger meget lidt for det er i ordenes overtoner og undertoner Seebergs mesterskab viser sig. Han kan være præcis i alle iagttagelser som i novellen "Spionen", som handler om en mand, der opdager et fællesskab og vil ind idet.

(...)

Eller man kan nævne den måske dristigste historie, fortællingen om en patient, som får et ben sat af, men beroliges af lægerne. Man laver gode og smukke proteser nu om dage, det er ingen lidelse, snarere en lettelse at få noget af sin egen virkelighed bortamputeret og erstattet af mekanisk og forklarligt funktions-apparatur. Han mister også det andet ben, ja, arme, tyktarm og tyndtarm, lunger og hjerte. Til sidst får han en andens hoved. Er han nu sig selv? Ja, er vi andre det? Har ikke vi fået indplantet fremmedlegemer, fået fjernet hemmeligheder, der er mange midler, som stiller smerter, så vi mærker det næppe, mens det sker. En sådan historie kan kun

blive sand, når en kunstner skriver den. Vi har hjemlige fremstillere af puslespil for germanske pedanter, vi har endda flere af dem, for netop nu er det den slags der er originalt for dem, der ikke ved, hvad dygtige folk er til selv af bortoperere en del af jeg'et bort uden at det smerter. Selv blandt forfattere har vi sådanne mennesker, der ligger i et kunstigt hjerte og strikker med kunstige arme. For også det handler historien om, den handler om alt, hvad der ikke er liv, men funktion – også om den uopklarlige undren over, hvad forskel der er mellem liv og funktion.

Jens Kruuse: Alle ordene passer. Anmeldelse af "Eftersøgningen og andre noveller" (Jyllands-Posten 30-11-1962)

Jens Kruuse (1908-1978), dr. phil., højskolelærer, i en årrække litterær medarbejder ved dagbladet Jyllands-Posten

Humoren er ikke selv noget hos Peter Seeberg. Den er der bare. Saadan er hans mærkværdige prosa, hans mærkværdige holdning. Næppe nogen læser man, der saa lidt maser sig paa. Pudsigt nok er hans noveller svagest, naar de har en pointeret slutning.

De lever bedst, naar intet ved dem bliver indtrængende intenst. Peter Seebergs diskretion er forbavsende, ingen forfatter henvender sig mindre energisk til sine læsere. Dette hænger sammen med hans grundholdning, som forekommer mig bedst at kunne skildres ved at sige, at han accepterer tilværelsen, ikke i ligegyldighed, men saadan at forstaa, at han lever med i et liv uden at være anti et eller andet uden at være for et eller andet uden at skulle et eller andet med det.

Det er slet ikke let. Man træffer det uhyre sjældent, især i vor tid. Det maa ikke forveksles med en filosofisk eller moralsk ligegyldighed, en kunstnerisk slaphed, tværtimod er Peter Seeberg engageret, for at bruge det ubehagelige udtryk af billigmagerlauget, men han er det paa den maade, at tilværelsen faar lov at leve, det et et engagement.

(..)

Hvis f.eks. man fortæller, at disse noveller handler meget om ensomhed og kontaktbehov, eller at de har absurditetens præg, kan man have ret nok. Men de er der alligevel ikke i det ærinde at sige, at tilværelsen er meningsløs, haabløs eller ussel. Det det, jeg forstaar ved ordet accept.

Peter Seeberg har anerkendt, at hans verden er eller at menneskenes verden er uklar og ufortolkelig, dette fortæller han om uden forargelse og saadan at det saa at sige bliver en værdi. Tilværelsens mangfoldighed er noget at være i, dens vanskeligheder og vanvid er uforargelige, de maa accepteres, de er levende.

Supplerende læsninger

Marianne Juhl: Peter Seeberg: En monografi, 1999.

Marianne Juhl er journalist og har bl.a. skrevet bøger om Peter Seeberg og Kirsten Thorup

"Så lad dét være mig". Sådan lyder "Patienten"s sidste replik, som Seeberg ifølge ovennævnte interview¹ var så lykkelig over at få med. Formuleringen er beslægtet med i bogens "Lad det ligge", hvor "det" betyder jeg'et.

Som mange af novellerne i *Eftersøgningen* er også "Patienten" formet som en eksperimentel situation. Her går eksperimentet ud på: Hvis man udskifter alle kropsdele og organer i et menneske, er det så stadig det samme menneske? Man kunne fristes til at tolke novellen som et indlæg i en transplantationsdebat, men skal lige huske, at det emne ikke var aktuelt, da novellen blev til.

I "Patienten" skal eksperimentet belyse spørgsmålet, om mennesket har en sjæl, et jeg, som er uforveksleligt med alle andre jeg'er. Svaret er ja, men svaret er også: gør ikke for meget ud af det.

Patienten bliver i tvivl, da de efter at have skiftet alt muligt andet ud på ham, også giver ham et nyt hoved. Er det, han nu tænker, den anden mands tanker, eller er de stadig hans egne? Han når frem til den overbevisning, at han tænker sine egne tanker og har sine egne erindringer. Men for at afprøve om han nu også har ret, spørger han sin hustru, om hun kan kende ham, og om hun elsker ham. Det svarer hun mildt og kærligt ja til. Og så har han jo i grunden ikke mere at bekymre sig om. Hun definerer, hvem han er, med sin kærlighed. Og hvis hun elsker det, hun ser, hvorfor så bekymre sig om mere?

Det kan godt være, hun ikke ser hans jeg i dets fulde omfang. Det antyder han i hvert fald, da han siger til hende: "Jeg er større end du tror". Men med sin sidste replik beslutter han sig for at lade det ligge. Lad mig nu bare være den, jeg er for dig. Det er allerede meget.

(...)

Selvom man forlader Patientens lille glædessang med en vis fortrøstning, kan man ikke lade være med at tænke på, at hans lykke og ro er afhængig af et andet menneske, af hustruens kærlighed. Hvad sker der, hvis den forsvinder? Det handler Seebergs næste bog om, romanen *Hyrder*.

Jan Bruun Jensen: Anmeldelse af Peter Vejrup "Som et firben i solen", Litteraturtidsskriftet Standart, 2000

Denne ufølsomhed i læsningen kommer naturligvis af, at Vejrup ikke har taget Wittgenstein i ed, at han ensidigt insisterer på inspirationen fra Nietzsche. Det viser sig tydeligst i hans læsning af den helt centrale novelle "Patienten" fra *Eftersøgningen*, hvor patientens sluttelige overgivelse til de andre ved sit "Så lad det være mig" tolkes som en endelig given afkald på meningen. Dette er på ingen måde tilfældet, patientens overgivelse betegner netop overgivelsen til de andre som meningen, som dem, der definerer verden: Jeg kan kun være mig i kraft af de

¹ se læsning 4

andres blik på mig, i kraft af deres sprog og forestillinger, jeg-for-mig-selv giver ingen mening, Wittgenstein ville karakterisere det som et umuligt privatsprog.

René Lyngfeldt Skov: Jeg – en filosofisk og litterær rundfart i personlig identitet, Forum 2001 side 44-45

René Lyngfeldt Skov (født 1972), cand. mag. i nordisk litteratur og filosofi fra Syddansk Universitet.

Sygdom af den karakter som patienten i Peter Seebergs novelle "Patienten" er forbandet ved, håber jeg end ikke for min værste fjende. Også selv om lægerne påstår, at han rent faktisk har et jernhelbred. Magen til sygdom skal man lede længe efter. Alligevel er patienten ved overraskende godt mod. Som om det han mister ikke er værre end at miste en paraply på en solskinsdag eller en strømpe på vaskeriet. Men det er arme og ben, indre organer og endelig hovedet, der må under operationskniven. Til sidst er der ikke andet tilbage af patienten, end det Jeg som fortæller historien. End ikke tankerne er patienten sikker på er hans, måske stammer de fra det hoved, som takket være medicinske landvindinger er blevet transplanteret på resten af den krop, som lægerne har behandlet efter en patchwork-lignende kirurgisk strategi.

Jeg'et i patienten er ingen fysisk genstand. Selv er han inde på, at sjælen siges at være omkring legemet og at det er en forklaring, han kan leve med. Fordi den skelner mellem materielle og ikke-materielle egenskaber ved det at være et menneske. Patientens jeg-dimension er uforandret af situationen, uanset hvor meget af legemet lægerne fjerner, oplever patienten sig som sig selv. Jeg'et er det bestående og i virkeligheden det, der gør patienten til den, han er. Det vil med andre ord sige, at det spørgsmål jeg indledningsvist kastede i favnen på Seeberg, besvares med et: Nej. Jeg'et er ikke nogen genstand ved hverken legemet eller bevidstheden (det sidste er nu nok en overdrivelse).

Jeg'et er en egenskab ved det at være et menneske, en egenskab som skelner mellem du og jeg og som gør, at man oplever sig selv som et individuelt Jeg. Men apropos medicinske landvindinger får "Patienten" mig til tænke på, at viden om mennesket som et fysiologisk apparat efterhånden er så omfattende, at det ikke længere er utænkeligt, at to nøjagtige kopier af det samme menneske er en mulighed. Genteknologi og kloning er ikke længere science fiction, men virkelighed. Men hvis det bliver muligt at skabe to mennesker, ned til mindste detalje, ned til hvert eneste gen på DNA-strengen, må det samtidigt være muligt at pille dem fra hinanden igen og opbygge dem på ny. Som samlesæt, der kan stilles frem og tilbage på hylden. Min pointe – som måske mere er et retorisk spørgsmål end en egentlig pointe – er om Jeg'et er det samme, hver gang delene sættes sammen til en helhed? Eller om Jeg'et ændrer sig fra gang til gang? Er Jeg'et et produkt af delene, en slags merværdi som udløses, idet den rigtige kombination rammes, noget som ikke er, medmindre legemet er intakt? Eller er Jeg'et, som hos patienten i Seebergs novelle, noget andet end de dele, som udgør et menneske?

Marianne Stidsen: "Fra det indre mod det ydre", i: Dansk Noter nr. 4. 2006.

Marianne Stidsen (født 1962), mag. art i litteratur, lektor ved Københavns Universitet

I Seebergs novelle "Patienten" handler det ikke specielt om erotisk splittelse, men om det man netop kunne kalde identitetens krise som sådan. Hovedpersonen får af lægerne efterhånden udskiftet alle sine legemsdele og begynder på den baggrund at spekulere over, hvornår han holder op med at være den, han er, altså hvornår hans identitet også ryger sig en tur. Igen ser man et eksempel på ikke alene den modernistiske bearbejdning af sproget, men også af fortæller og forløb, der her bliver til noget indre snarere end noget ydre. Det helt bemærkelsesværdige er imidlertid novellens slutning. For mens position i stort set alle andre modernistiske tekster – digte såvel som prosafiktion – er, at splittelsen er tragisk, så ender den her med ikke at være et problem. Simpelthen ved, at hovedpersonen – den nu helt igennem proteseopbyggede patient – holder op med konstant at spørge sig selv om, hvem han er, og om han stadig er den samme. Der sker således et skift fra det indre mod det ydre, kunne man næsten sige, idet hovedpersonen erkender, at identiteten er det, som bliver til i samspillet med andre mennesker, snarere end i ophøjet isolation.

Thorkild Borup Jensen: Peter Seeberg. En kanonforfatter, 2007 side 61-62.

Thorkild Borup Jensen (født 1940), mag. art i nordisk litteratur, lektor ved Danmarks Biblioteksskole, har bl.a. skrevet en serie om forfatterne i gymnasiets kanon.

Novellen "Patienten" fra den første af novellesamlingerne, Eftersøgningen, 1962, påbegyndte Seeberg allerede tidligt i 1950'erne, men han færdiggjorde den først fem-seks år senere. Udformningen voldte ham kvaler, og færdiggørelsen var virkelig en livsbekræftende befrielse for ham: "Hvis jeg ikke havde skrevet den, kunne jeg lige så godt være kreperet." Siden forklarede han, at dens opståen hang sammen med et lykkeligt ophold i soldatertiden på Militærhospitalet, "en af de store oaser i mit liv". Det kunne tyde på, at novellen var noget af en idylbeskrivelse, men sådan er det langt fra.

Hovedpersonen møder vi som tekstens "jeg", men det er fra starten et fremmedgjort jeg, der i et roligt overskuende tilbageblik beretter om sit eget, stadig mere omsiggribende sygeforløb – som var det en matematisk ekspertopgave for lægerne. Jeget følger deres mange indgreb med tilsyneladende uanfægtet interesse. Efterhånden er der ikke den del tilbage på patienten, som er forblevet intakt, men lægerne forsikrer ham bestandig om, at udskiftningsprocessen sker planmæssigt. Efter at være anbragt "varigt i et apparat, som kaldes et kunstigt hjerte" kan han da også konstatere: "Jeg er nu definitivt bragt uden for rastløshedens verden." Det er et totalt objektgjort individ, som her i et velordnet, logisk og præcist skriftsprog informerer om sin tilstand. De beroligende og bagatelliserende meldinger, patienten modtager ved hvert indgreb, godtager han tilsyneladende ganske:

Også arme lå det inden for protesekunstens muligheder at fremstille bedre end naturen.

Da jeg vågnede, erklærede lægerne, at jeg nu var så godt som helbredt.

Den første fase af novellen belyser indirekte, gennem jegets reaktioner, hvad det vil sige at være hospitaliseret: at blive behandlet som et anonymt tilfælde med apparatfejl, der kan udbedres ved tekniske løsninger. At hengive sig uden forbehold til eksperternes altid beredvillige udsagn om det heldige og hensigtsmæssige ved det, der nu er sket. Udsagn, der bortforklarer den truende alvor i det, der foretages. Novellen foregriber den senere transplantationskirurgi og rejser diskret underfundigt spørgsmålet om lægekunstens adfærd og ekspertvældets indflydelse på individ og samfund. Med novellens titel indvarsles allerede spørgsmålet. Jeget er reduceret til "Patienten". Ordet kommer af det latinske *patiens* (= at være tålende, lidende) i novellens tilfælde: at være passivt underlagt lægernes indgreb, hospitalets handlen. Imidlertid er novellen ikke dermed til ende, for i næste fase af forløbet bliver jegets længe tilbageholdte bekymring omsider åbenbar.

Tvivlen og uroen melder sig: identitetsspørgsmålet trænger sig uafviseligt på og dermed jegets eksistentielle dilemma. Her må lægerne give op og henvise til psykoterapeuterne; "de svarede, at det var en meget vanskeligt spørgsmål" og griber til skiftende svar.

Sidste intense fase i forløbet er jegets daglige, rituelle samtale med hustruen. Hun bekræfter ham hver gang kærligt og inderligt i hans gentagne, indtrængende spørgsmål: "Kan du kende mig". Begge klynger sig imidlertid til hver deres forståelse af hans identitet. For hende er den ensbetydende med, hvad hun fysisk ser i sygesengen. For ham er jeget den usynlige sjæl, som befinder sig omkring hans stykvist gendannede legeme. Jeg er større, end du tror". Det er blevet hans udvej, det personlige dilemma. Dog slutter novellen – åbent og som vanligt hos Seeberg – med hans resignerede accept af hustruens umiddelbare opfattelse "Så lad det være mig, siger jeg, Hver dag".

Senere beretter Seeberg: Jeg følte mig fuldstændig befriet, da jeg var nået frem til de sidste formuleringer i historien. Er det nu den kunstneriske tilfredsstillelse ved at have fuldendt den genstridige historie, eller er det den psykiske lettelse ved at have formuleret og derved velsagtens overkommet et presserende personligt spørgsmål? Måske er det et både og.

Under alle omstændigheder er "Patienten" en perspektivrig, underfundig tekst. Ikke uden grund er den blevet en genganger i mange tekstantologier. Det er en tekst, der fastholder spændingen mellem identitet og anonymitet, mellem at være sit livs subjekt og dets umyndiggjorte objekt.

